

pedig ezek a szempontok és az a tény, hogy a szerző elsősorban a hétköznapi emberek számára is érdekesnek tűnő dolgokat emel ki egy egyébként általuk csupán turisztikai látványosságnak számító, a fizikai hozzáférési tartományon kívül eső könyvtár anyagából, máris fél sikernek számít.

Több helyütt az az érzése támad az olvasónak, mintha szellemi rokonság állna fenn például Egon Friedell és Ráth-Végh István népszerű, művelődés- és mentalitástörténeti érdekességeket, kuriózumokat tárgyaló munkái és Surányi könyve között. Márpedig ha ez így van, akkor a vonzó témán és a jó érzékkel kidomborított részleteken túl a megfelelő propaganda, illetve a következő,

a zavaróan nagy számú helyesírási és gépelési hiba miatt mindenképpen szükséges átdolgozott kiadásnak a jelenlegi 200-nál nagyobb példányszáma ezt a kötetet akár népszerű olvasmánnyá is teheti Magyarországon. Egy azonban biztos: legalább a középiskolai és a közkönyvtárakban feltétlenül ott lenne a helye.

Surányi Imre (2009): *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságai. Válogatás a 11–19. századokban megjelent kéziratos és nyomtatott művek közül.* Liceum Kiadó, Eger.

Verók Attila

Eszterházy Károly Főiskola
Médiainformatika Intézet

Kalauz a kommunikáció- és a képelemélet világában

Horányi Özséb Jel, jelentés, információ, kép című könyvében megjelenik a szerző munkásságát végigkísérő interdiszciplináris tudományszemlélet, mely a felvetett témák és a köztük lévő kapcsolatrendszerek segítségével sokszínű gondolatmenetet tartogat az olvasó számára. Horányi a szemiotika tudományközi voltát hangsúlyozza: azt vallja, hogy egyetlen vizsgálati mód sem alkalmas arra, hogy a szemiotikai jelenségeket a maguk teljes mélységében tárja fel. Meg kell őrizni a nyitottságot minden más tudományterület felé, ahogy a szerző is felhasználja többek közt a nyelvészet, a szociológia és a matematikai logika eredményeit is.

A kiadvány alapjául a szerző két, korábban már publikált műve szolgált. A *Jel, jelentés, információ* című könyv 1975-ben a Magvető gondozásában jelent meg (Horányi, 1975), a jelen kötet második részét alkotó tanulmányt pedig a Petőfi S. János által szerkesztett *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé* című összeállításban került kiadásra 1991-ben (Horányi, 1991).

A szövegek minimális átdolgozással kerültek be a kötetbe. Ennek köszönhető, hogy a kommunikációelméletben a '70-es évek óta történt változások nincsenek jelen a könyvben. Ez egy aktualizált és kontextusba helyező bevezető tanulmány segítsé-

gével áthidalható lett volna, ahogy ez a szerző más műveiben meg is történt. Szintén 1975-ben jelent meg a szerző Szépe Györggyel közösen szerkesztett kötete *A jel tudománya* (Horányi és Szépe, 1975) címmel, melynek célja volt, hogy átfogó képet nyújtson a szemiotika tudományok közt elfoglalt helyéről, az alapfogalmak tisztázása mellett teret engedve a különböző szemléletmódoknak is. Ezzel a törekvéssel válhatott a téma alapirodalmává, így a könyv 2005-ben szintén bővített kiadásban jelenhetett meg (Horányi és Szépe, 2005). A szerkesztőknek itt kimondott célja volt az elmúlt három évtizedben történetekre való reflektálás, s ennek szellemé-

ben bővítették ki az új kiadást. Talán ez hiányzik a bemutatott könyvből is, hiszen a terjedelem növelésével a felvetett téma bővült csupán, az átgondoltság és a reflektálás hiánya megmaradt. A könyv azonban nem is törekszik egy egész alkotására, a szerző részéről csupán „elmosódó határu foltok” jelennek meg számon kérhető ígéretként a bevezetőben.

Már az 1975-ös kötet kimondott célja, hogy a vizuális jelenségek területéről vett példákat állítsa a középpontba, s ez a törekvés folytatódik a képelméleti szöveg hozzacsatolásával az újabb kiadásban is. A szerző úgy véli, hogy ez a gondolkodásmód nem jellemző a címben jelzett problémákkal foglalkozó írásokra, így ezt a törekvést úttörőnek is tekinthetjük.

A kötet több, egymástól függetlenül is helytálló tanulmányból tevődik össze, azonban az egymásra építkezés elvét szem előtt tartva először a főbb alapfogalmakat, elméleteket mutatja be, majd ezekre építve bonja ki, főként a kép felé fordulva, az információhoz kötődő kutatásokat.

Horányi az első fejezetben azt vizsgálja, hogyan válhatnak a jelenségek információssá, így jut el a később is kulcsfogalomként funkcionáló előzetes tudás fogalmához. Ezután az informatika tudományok közti alakulását mutatja be. Hangsúlyt fektet a különböző felfogások párhuzamos megjelenítésére, így egymást kiegészítő és egymásnak ellentmondó definíciók egyaránt helyet kapnak. Az álláspontok szembeállítását alkalmas kínál a szerző számára, hogy saját véleményét is kifejtsse, melyre szerkesztett kötetében csak korlátozott lehetőség állt a rendelkezésére. Így néhol a hangvétel egészen személyessé válhat, a könyvet ennek alapján értelmezhetjük akár a szerkesztett kötetekhez kötődő reflexiók összegyűjtéseként is.

A jel mint tudomány fejezetben a nagy elődök (Platón, Peirce, Saussure) nyomán indul el a szemiotikai kutatások vonalán. A legegyszerűbbtől a legbonyolultabb felé, egymásból kiindulva mutatja be a különböző modelleket, alapvetően két csoportra bontva: a jelentéscentrikus és a használatmodellekre. A legnagyobb hatást Charles S.

Peirce gyakorolta a szerzőre, akinek életművét és a nyelvről való gondolkodását is behatóan tanulmányozta (Horányi, 1981). Munkásságának továbbgondolása termékenyítően hatott rá, ezt jelzi, hogy jelen kötetben is állandó hivatkozási pontként szerepelnek az általa felállított kategóriák. Peirce mellett Jakobson nyomdokain elindulva vizsgálja a jeltipológia problémáit és keresi az átalakulási irányokat.

Az információ csomagolástechnikája: a kódolás című fejezetben szintén újabb fogalmakat vezet be, s azokat rögtön kritika alá is veszi. Főként a kód, a közlemény és a szöveg összevetése kerül a középpontba. Az információvesztés, az optimalizálás és a redundancia fogalmának segítségével mutatja be a kódoláselmélet információelméleten belüli témakörét. Kifejti a szöveg többszörös kódolásának elméletét, a hierarchikusan rétegzett kódok koncepcióját.

A továbbiakban egyre hangsúlyosabbá válik a kép szerepe. *A Kódok és kompetencia* fejezetben különböző konfigurációkban működő kódokat mutat be, melyek részt vesznek a fekete-fehér fényképek mint közlemények generálásában. Vizsgálja az egymásra épülő szinteket, ezzel akarván rávilágítani, hogy az egyes kódok nem függetlenek egymástól, hanem úgynevezett implikatív kapcsolat van köztük. Megkülönbözteti a prokód és a szubkód fogalmát, s elkülöníti a kommunikatív kódokat a regulatív vagy szelektív kódoktól. Ennek hatékony ábrázolásához a szociológiát, pontosabban a bernsteini szociológiai aspektusú szelektiókat hívja segítségül. Az egyes szegmentumok megállapítása és a szöveg elkülönítése a nem szövegtől elvezet az előfeltevések problémáig, valamint az explicit és implicit jelentésrétegek megkülönböztetéséig. A matematikai logika bevonásával illusztrálja a nyelvi kreativitást, tehát azt a jelenséget, hogy véges számú elemből végtelen számú közlés hozható létre.

Az Új szempont felé: egy kép elemzése fejezetben a kommunikatív akció hatására helyeződik át a hangsúly. A vizsgálatban többféle módszert alkalmaz együttesen. A képeket kiegészítésként és illusztrációként

is használja, különböző szempontú osztályozásokat ismertet, valamint saját készítésű interjúk segítségével próbálja meg rekonstruálni a mű dekódolásának fázisait. A rendkívül érdekes vizsgálati módszert az új kiadásban valószínűleg még színesebbé és informatívabbá lehetett volna tenni, ha a '70-es években készült interjúkat a szerző későbbi, illetve napjainkban készült interjúkkal is kiegészíti, hiszen a képiséghez, a képek dekódolásához fűződő viszony az elmúlt évtizedekben jelentősen változhatott. Horányi célja azonban nem általánosságok megállapítása, hanem a további gondolkodásra való ösztönzés. A Nagygyörgy Sándor képsorozata segítségével készített interjúk rávilágítanak a kontextusba helyezés vagy az abból való kiragadás meghatározó voltára.

A funkció és a használat témaköre színté indukálja a beszédaktus-elmélet szövegbe való bekapcsolását is. Mindezt a fénykép lokutív, illokutív és perlokutív rétegeire értelmezve. Majd, elvonatkoztatva a képiségtől a beszédaktus-elmélethez kapcsolódó további fogalmak ismertetése következik, ezzel nyújtva tömör és tartalmas áttekintést a megfelelő előzetes tudással rendelkező olvasó számára.

A könyv a jelen kiadásban egy újabb tanulmánnyal bővült, ezzel is hangsúlyozva a vizualitás központi szerepét. A *Megjegyzések az ikon fogalmáról – természetesen mint szövegfogalomról* című fejezetben a képet sajátos vizuális szöveggént értelmezi, és kutatja megismerésbeli sajátosságait. A beszédaktus mellett tehát a képaktusok elméletét is bemutatja. Végezetül nagyszámú fénykép segítségével vizsgálja az individualitás és az unikalitás kérdését, valamint az ezzel összefüggő tartalomközvetítést.

A tanulmányok látszólag különböző témákat dolgoznak fel, az utalás, a logikai következés és az egyes fogalmakra való építkezés azonban mindvégig jelen van a műben.

A könyvre jellemző interdiszciplináris tudomány szemlélet, valamint az ízelítő a képelméleti munkásságból továbbgondolásra ösztönzi az olvasót – és a szerzőt is, aki további kutatásokat és vizsgálatokat ígér a könyv befejező tanulmányában.

Horányi Özséb (2006): *Jel, jelentés, információ, kép*. General Press Kiadó, Budapest.

Irodalom

Horányi Özséb (1975): *Jel, jelentés, információ*. Magvető, Budapest.

Horányi Özséb és Szépe György (1975): *A jel tudománya*. Gondolat, Budapest.

Horányi Özséb (1981): A nyelvről való gondolkodás egy állomása: Charles Sanders Peirce. In *Általános Nyelvészeti Tanulmányok. XIII.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 65–90.

Horányi Özséb (1991): *Megjegyzések az ikon fogalmáról – természetesen mint szövegfogalomról*. In

Petőfi S. János (szerk.): *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé*. JGYTF, Szeged. 75–85.

Horányi Özséb (2005): *A jel tudománya. Szemiotika*. General Press Kiadó, Budapest.

Pálfi Linda

PTE, BTK, Magyar – Kommunikáció Szak